

לקוטי שיחות
PROJECT
LIKKUTEI
SICHOS

טור ליקוט

הרב מנחם מענדל רייצס

חלק טו | ויחי | שיחה ב

בילדותי קראתי מעשייה עממית ב'שיחות לנוער' (הזכור לטוב), שכותרתה 'חלום הזהב'. הסיפור מתאר יהודי עני קשה-יום שמתלונן על מצבו הדחוק, ותוך כדי דיבור – נופלת עליו תרדמה. בחלומו הוא רואה איש זקן ששואל אותו למשאלת לבו, והעני משיב בספונטניות: הבקשה שלי היא שכל מה שאני נוגע בו ייהפך לזהב!

הבקשה מתמלאת, ואכן כל דבר שהוא נוגע בו נהפך לזהב! כמובן שהוא נהפך תוך זמן קצר לעשיר מופלג, שברשותו זהב לרוב. אך דא עקא, שגם כשהוא מוזג לעצמו כוס מים – הם הופכים לזהב... וכשהוא בא להכניס לפה פרוסת עוגה – גם היא הופכת לזהב... בסופו של דבר הבין האיש שמציאות חלומית זו, שבה הכל מסביבך הוא זהב, אינה כה מעשית ופשוטה, ובסך הכל טוב שיש עוד דברים בעולם מלבד הזהב.

*

נזכרתי בסיפור זה כשהתבוננתי בתוכן השיחה השבועית, 'לקוטי שיחות' חלק טו שיחה ב' לפרשת ויחי.

השיחה עוסקת בקשר העמוק של יעקב אבינו עם שני נכדיו – בני יוסף. מתוך נכדיו הרבים, מרים יעקב על נס את שני הנכדים הללו, והופך אותם ל'בניו' ממש, וכך הוא אומר ליוסף: "וְעַתָּה שְׁנֵי בְנֵיךָ, הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בְּאֵי אֶלְיָךְ מִצְרַיִם, לִי הֵם. אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה, כְּרֵאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי" (מח, ה).

ועל אמירה זו מקשה האלשיך: למה יעקב צריך להאריך כל כך? מספיק היה לומר בקיצור 'ועתה שני בניך אפרים ומנשה לי הם' – ולמה חשוב עכשיו לפרט את מקום וזמן לידתם, 'הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה'?

אלא, שבפירוט הזה מתכוון יעקב לתת **טעם וסיבה** מדוע באמת אפרים ומנשה חשובים כל-כך בעיניו:

יעקב זכה לכך שכל מה שהוא נוגע בו נעשה זהב: 'מטתו שלימה' – כל בני משפחתו הולכים בדרכו, יהודים כשרים ונאמנים.

אבל יעקב מחפש את מעלת 'יתרון האור **מן החושך**', 'אתהפכא חשוכא לנהורא' – וזה כבר לא פשוט; כי בסביבת יעקב הכל זהב, תמיד יש אור אלוקי, ומלכתחילה הוא לא רואה מצב של 'חושך' רוחני (יעוין גם לקוטי שיחות חלק י"ד ע' 163).

לכן צריך יעקב את עזרתו של יוסף. יוסף הוא שיוּרד למצרים, מקום ירוד ושפל, מתמודד ישירות עם ה'חושך' הרוחני השורר שם, ומשלים את הכוונה העליונה של 'יתרון האור מן החושך'.

אך בעומק הענין זה עדיין לא מספיק: מכיון שיוסף הוא בנו חביבו של יעקב, שגדל אצלו ולמד ממנו תורה – הרי האור של יעקב מאיר אצלו בגלוי, כך שהוא מאיר בטבעיות בכל מקום שבו הוא מגיע, ושוב קשה להגדיר את הסביבה שבה הוא נמצא כ'חושך' אמיתי מאתגר.

ולכן מוצא יעקב את השלימות דוקא במנשה ואפרים, אלו שגדלו בלי מגע ישיר של יעקב - 'הנוֹלָדִים לָךְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם **עַד בְּאֵי אֵלֶיךָ מִצְרַיִמָּה**'; כשיעקב רואה את נכדיו המאירים שנוֹלְדוּ וגדלו רחוק ממנו, עמוק בתוך ה'חושך' של מצרים, הוא רואה התגשמות של 'אתהפכא חשוכא לנהורא'.

*

מבין שני הנכדים עצמם, נותן יעקב זכות קדימה לאפרים הצעיר ומעדיף אותו על פני מנשה הבכור – ועומק הענין מוסבר היטב ברוח מהלך זה:

את בנו מנשה קרא יוסף בשם זה "כִּי נִשְׁנִי אֶלְקִים אֶת כָּל עַמְלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי" (מקץ מא, נא).

המשמעות של "נשני" היא ענין השכחה – שיוסף נמצא במצב המשכיח ממנו את בית אביו (ראה ספורנו על הפסוק, ובפרש"י וישלח לב, לג). ותמה האלשיך: מדוע קרא יוסף את בנו בשם שמסמל מצב שלילי – שכחת בית אביו?!

אך לאמיתו של דבר היא הנותנת:

כיון שיוסף ידע שהוא נמצא במצב מיוחד שבו הוא עלול לשכוח את בית אביו, לכן כדי **למנוע** את השכחה, קרא לבנו בשם מנשה, שם שיזכיר לו כל העת את המצב החריג בו הוא נמצא, ויעורר אותו בתשוקה להתאמץ **ולא** לשכוח את בית אביו.

ובכן, מאותה סיבה עצמה שבה יוסף רואה מעלה גדולה בשם 'מנשה', יעקב פחות נמשך אליו:

כפי שהסברנו, יעקב מחפש עכשיו את האור שצמח ב**לעדיו**, רחוק ממגעו הישיר, ולכן הוא מחבב דוקא את הנכדים שנוֹלְדוּ בתוך החושך של מצרים;

וכיון שהשם 'מנשה' מדגיש את הגעגועים של יוסף ל'בית אבי', העובדה שגם במצרים מתאמץ יוסף וממשיך לזכור את יעקב אביו – יוצא ש'מנשה' עדיין מחובר (במדה מסויימת) למגעו הישיר של יעקב, ויש בכך משום הפחתה, חוסר שלימות ב'יחוס' המבוקש עכשיו ('הנוֹלָדִים לָךְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם **עַד בְּאֵי אֵלֶיךָ מִצְרַיִמָּה**').

את שיא השלימות מוצא יעקב דוקא באפרים, שנקרא בשם זה 'כִּי הִפְרַנִּי אֶלְקִים בְּאֶרֶץ עֲנִי' (מקץ מא, נב). השם 'אפרים' לא מזכיר בכלל את יעקב, אלא את הקצה השני - 'ארץ עני', ארץ מצרים הירודה,

המנותקת מיעקב; ולכן זהו הנכד המועדף בעיני יעקב, כי הוא מבטא בשלימות את האתגר והחידוש של 'יתרון האור מן החושך'.
